

АГРОЕКОЛОГІЯ

УДК 631.51.539.1.04:631.95(477.4)

В.П.Славов

доктор с.-г. наук, професор, член.-кор. УААН,

І.М.Свтушок

кандидат сільськогосподарських наук,

В.О.Зінченко

кандидат сільськогосподарських наук, доцент

І.Ю.Деребон.

молодший науковий співробітник

ЕКОЛОГО - БІОЛОГІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ АГРОХІМІЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ РАДІОАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

З метою зниження надходження радіонуклідів в продукцію рослинництва і забезпечення одержання чистого молока та м'яса вивчався вплив різних видів та доз добрив, біологічно активних речовин на коефіцієнт переходу ^{137}Cs в кормові культури з ґрунту різного рівня родючості, а також на урожайність та зоохімічний склад продукції кормових культур.

1. Результати досліджень. Методика, умови і об'єкти досліджень

Польові досліді проводили в 1992-1997 р.р. в КСП "Перемога" Коростенського району, КСП ім. Шевченка та КСП ім. Петровського Народицького району за такими напрямками:

- вивчення дії твердих комплексних добрив, амофоспреципітатів на накопичення ^{137}Cs кормовими культурами;
- дія комплексного суспензійного добрива лактофол-В на екологічну чистоту та урожайність кормових культур;
- дія біологічно активних речовин і комплексного суспензійного добрива лактофол (КСД) на екологічну чистоту, урожайність та кормову цінність картоплі в умовах різного рівня родючості ґрунтів.

Ґрунти дослідних ділянок дерново-середньо-підзолисті супіщані.

Вміст гумусу в орному шарі складав від 0,8 до 1,2 %, рухомого фосфору від 8 до 20 мг/100 г ґрунту, обмінного калію від 8 до 18 мг/100 г ґрунту, рН сольової суспензії 4,5-5,5. Ґрунт мало забезпечений азотом вміст якого складав 3-5 мг/100 г ґрунту. Щільність забруднення ^{137}Cs від 5 до 16 Кі/км².

У досліді з регуляторами росту, які закладались на ділянках різного рівня родючості ґрунти характеризувались такими агрохімічними чинниками:

Таблиця 1

	Рівень агрохімічних чинників родючості ґрунту			
	Низький рівень родючості		Середній рівень родючості	
	1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.
Вміст азоту, мг/100 г ґрунту	4,0	2,0	6,0	3,5
Рухомого фосфору, мг/100 г	7,0	8,4	9,0	12,0
рН (кст)	6,1	6,0	6,4	6,4
Нг, мг-екв/100 г	1,8	1,8-2,4	0,9	1,0
Гумус	1,0	1,3	1,9	1,8
Вміст обмінного калію	13,2		20,8	

Досліді закладались за загальноприйнятою методикою. повторність в досліді триразова, розміщення варіантів в один ярус - систематичне. Площа ділянок для культур широкорядного посіву - 100 м², облікова - 80, а для культур суцільного посіву відповідно 100 і 50 м². Облік урожаю проводили суцільним способом.

Відбір ґрунтових і рослинних зразків проводили за методикою прийнятою в дослідній справі, з врахуванням особливостей для зони радіоактивного забруднення.

Вплив твердих комплексних добрив на накопичення ^{137}Cs кормовими культурами вивчали за такими схемами:

для однорічних трав	для картоплі
1. контроль (без добрив)	контроль (без добрив)
2. $\text{N}_{60} \text{P}_{60} \text{K}_{60}$ - тукосуміш	40 т/га гною - фон
3. $\text{N}_{60} \text{P}_{60} \text{K}_{60} + \text{CaCO}_3$ за 1 Н г	фон - $\text{N}_{90} \text{P}_{90} \text{K}_{90}$ - тукосуміш
4. $\text{N}_{60} \text{P}_{60} \text{K}_{60}$ - амофос промисловий	фон - $\text{N}_{120} \text{P}_{90} \text{K}_{90}$ - тукосуміш
5. $\text{N}_{60} \text{P}_{60} \text{K}_{60}$ - амофос - 1	фон - $\text{N}_{90} \text{P}_{90} \text{K}_{90}$ - амофос промисловий
6. $\text{N}_{60} \text{P}_{90} \text{K}_{60}$ - амофос - 6	фон - $\text{N}_{90} \text{P}_{90} \text{K}_{90}$ - амофос - 1
7. $\text{N}_{60} \text{P}_{60} \text{K}_{60}$ - амофос - 8	фон - $\text{N}_{90} \text{P}_{90} \text{K}_{90}$ - амофос - 6
8. $\text{N}_{60} \text{P}_{60} \text{K}_{60}$ - амофос - 6 + CaCO_3 за 1 Н г	фон - $\text{N}_{90} \text{P}_{90} \text{K}_{90}$ - амофос - 8
9. -	фон - $\text{N}_{60} \text{P}_{60} \text{K}_{60}$ - амофос - 6 + CaCO_3 за 1 Н г

В досліді з однорічними травами використовували суміш трав вика+люпин+овес у співвідношенні 1:2:3, вика яра сорту Білоцерківська-222, люпин - Академічний -1, овес- Скакун. На досліді з картоплею сорт - Житомир'янка.

В досліді по вивченню лактофолу використовували дві дози 5 та 10 л/га, за контроль були прийняті ділянки без обробки.

Позакореневу обробку вказаним добривом проводили на кормових буряках при змиканні листя в рядках, на картоплі в фазу бутонізації, на люпині в фазу розетки листя і на багаторічних травах - під час весняного відростання.

Обприскування рослин проводили ранцевим пневморозбризкувачем.

Ефективність регуляторів росту рослин та лактофолу на ґрунтах з різною родючістю вивчали в 1996-1997 р.р. за такою схемою:

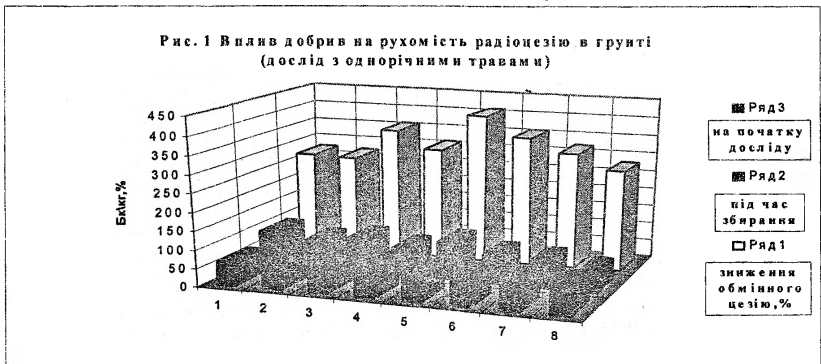
1. контроль (без обробки)
2. Гумат натрію - 20 г/га
3. Лактофол В - 10 л/га
4. Дітіосаліцилова кислота - 0,025%.

Агрохімічні, зоохімічні та радіологічні показники визначали за загальноприйнятими методиками.

Статистичну обробку даних досліджень здійснювали методом дисперсійного аналізу (Б.О. Доспехов, 1985) та за програмою Statgraf.

2. Ефективність комплексних твердих добрив на кормових культурах в умовах радіоактивного забруднення

Внесення простих мінеральних добрив у суміші з амофосами, до складу яких входить сірчаноокислий кальцій, дозволило зменшити обмінний цезій і тим самим обмежити надходження його в рослини однорічних трав та картоплі. Основні результати досліджень відображені на рисунках 1 і 2.

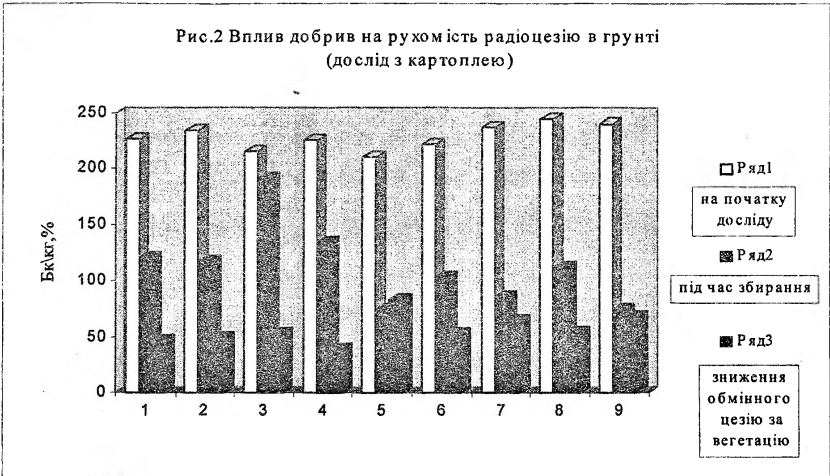

1-контроль; 2 - $N_{60}P_{60}K_{60}$; 3 - $N_{60}P_{60}K_{60} + 1H_2CaCO_3$; 4 - $N_{60}P_{60}K_{60}$ - амофос пром;
 5 - $N_{60}P_{60}K_{60}$ - амофос1; 6- $N_{60}P_{60}K_{60}$ - амофос6; 7 - $N_{60}P_{60}K_{60}$ - амофос 8;
 8 - $N_{60}P_{60}K_{60}$ - амофос 6 + $1H_2CaCO_3$

Максимальне зниження вмісту відмічалось при сумісному застосуванні вапна та амофосу -6 в поєднанні з сумішшю простих добрив.

Застосування амофоспреципітатів є ефективним агрохімічним заходом для зменшення надходження радіоцезію в кормові культури.

Рис.2 Вплив добрив на рухомість радіоцезію в ґрунті (дослід з картоплею)

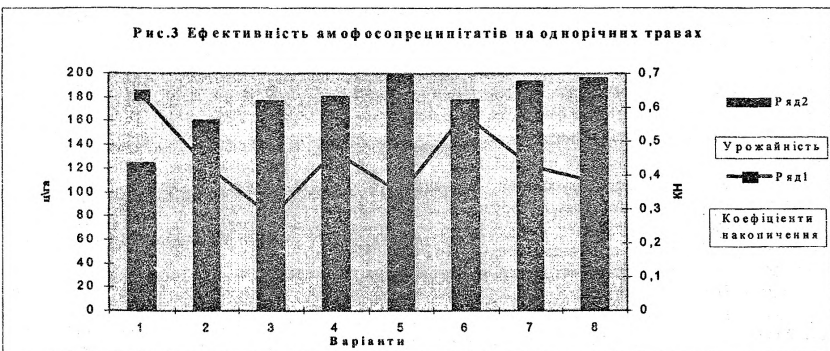

1-контроль; 2-40т/га гною-фон; 3-фон $N_{90}P_{90}K_{90}$ - тукосуміш; 4 - фон - $N_{120}P_{90}K_{90}$; 5 - фон - $N_{90}P_{90}K_{90}$ амофос пром.;

6- фон - $N_{90}P_{90}K_{90}$ амофос1; 7 - фон - $N_{90}P_{90}K_{90}$ - амофос 6; 8 - фон - $N_{90}P_{90}K_{90}$. амофос 8; 9 - фон - $N_{90}P_{90}K_{90}$ амофос 6 + $CaCO_3$

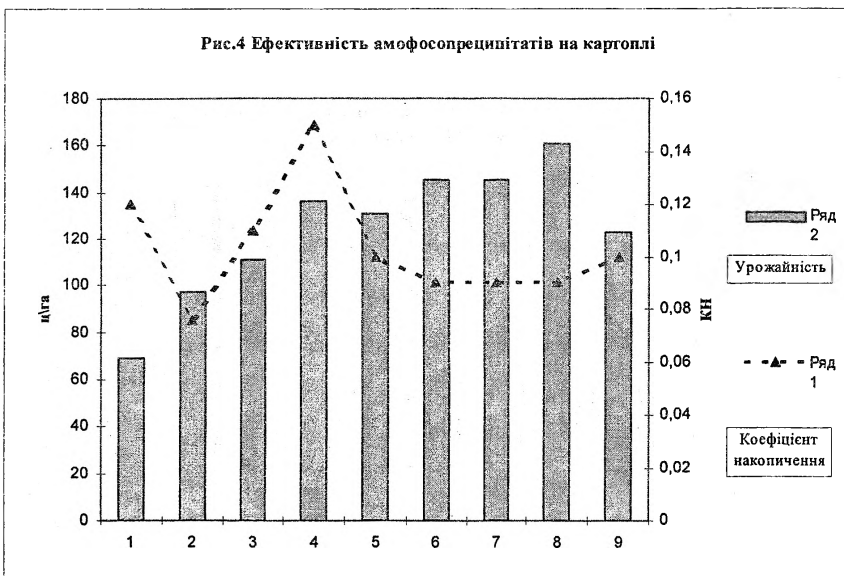
Встановлено, що забрудненість рослин ^{137}Cs змінюється не тільки від величини його активності в ґрунті, але й від виду та дози добрива, як одного із засобів для зменшення його вмісту в продукції (рис. 3,4).

Рис.3 Ефективність амофоспреципітатів на однорічних травах

1-контроль; 2 - $N_{60}P_{60}K_{60}$; 3 - $N_{60}P_{60}K_{60} + 1H_2CaCO_3$; 4 - $N_{60}P_{60}K_{60}$ - амофос пром;
 5 - $N_{60}P_{60}K_{60}$ - амофос1; 6 - $N_{60}P_{60}K_{60}$ - амофос6; 7 - $N_{60}P_{60}K_{60}$ - амофос 8;
 8 - $N_{60}P_{60}K_{60}$ - амофос 6 + $1H_2C$

Рис.4 Ефективність амофосопреципітатів на картоплі

1-контроль; 2-40т/га гною-фон; 3-фон $N_{90}P_{90}K_{90}$ -лукоsumiш; 4 - фон - $N_{120}P_{90}K_{90}$; 5 - фон - $N_{90}P_{90}K_{90}$ амофос пром.;

6- фон - $N_{90}P_{90}K_{90}$ амофос1; 7 - фон - $N_{90}P_{90}K_{90}$ - амофос 6; 8 - фон - $N_{90}P_{90}K_{90}$. амофос 8; 9 - фон - $N_{90}P_{90}K_{90}$ амофос 6 + $CaCO_3$

Найбільше зниження КН (коефіцієнта накопичення) в досліді з однорічними травами було при застосуванні вапна на фоні NPK (60).

Досте ефективним для зниження забруднення зеленої маси однорічних трав був амофос -1.

На досліді з картоплею найбільше зниження вмісту радіонукліду спостерігалось у варіанті 2, де вносились тільки органічні добрива. Застосування мінеральних добрив на фоні органічних дещо підвищило концентрацію радіоцезію в бульбах, але в порівнянні з контролем вона була значно нижчою.

Застосування амофосів в поєднанні з сумішшю простих туків дозволило ще й підвищити урожайність зеленої маси трав на 53-75, а картоплі на 67-29 ц/га.

Використання лактофолу в позакореневе підживлення в наших досліді зменшувало концентрацію ^{137}Cs та коефіцієнт його накопичення в коренеплодах кормових буряків, бульбах картоплі, зеленій масі люпину і багаторічних трав. Так, в коренеплодах вміст ^{137}Cs зменшився на 42%, в бульбах на 37, в зеленій масі люпину та багаторічних трав, відповідно на 31 і 34% (Табл.2).

Більш інтенсивно знижувалась активність радіоцезію при позакореновому підживленні вищезгаданих культур лактофолом в дозі 5 л/га.

Обробка посівів комплексним суспензійним добривом в період вегетації сприяла підвищенню врожайності кормових буряків на 17%, картоплі на 16, а зеленої маси люпину і багаторічних трав відповідно на 10 та 16%.

В результаті досліджень встановлено позитивний вплив біологічно активних речовин (БАР)* та лактофолу на урожайність картоплі (рис. 5,6), однак дія досліджуваних препаратів була досить різною з роками досліджень.

В сприятливі умови для росту і розвитку картоплі, а саме в 1996 році, відносний приріст врожаю був вищим на ґрунтах з низькою родючістю і складав 65 % тоді, як на ґрунтах з середнім рівнем родючості приріст врожаю не перевищував 31%.

Таблиця 2

Продуктивність та якість кормових культур в залежності від дози лактофолу / 1992-1994 р.р./				
№ п/п	Культури	Активність ¹³⁷ Cs в рослинах Бк/кг	Коефіцієнт накопичення,	Урожайність, ц/га
Контроль (без добрива)				
1.	Кормові буряки	10 5	0,14	534
2.	Картопля (бульби)	190	0,12	139
3.	Люпин (зелена маса)	563	0,57	194
4.	Багаторічні трави	109	0.11	188
Лактофол 5 л/га				
1.	Кормові буряки	6 1	0,08	626
2.	Картопля (бульби)	69	0,07	170
3.	Люпин (зелена маса)	386	0,37	214
4.	Багаторічні трави	72	0.06	225
Лактофол 10 л/га				
1.	Кормові буряки	121	0,15	606
2.	Картопля (бульби)	113	0,2	152
3.	Люпин (зелена маса)	573	0,6	214
4.	Багаторічні трави	110	0,1	206

В умовах надмірного зволоження ґрунту в період формування бульб картоплі, якими характеризувався 1997 рік відносний приріст врожаю на ґрунтах з низьким рівнем родючості був нижчим ніж на ґрунтах з середнім рівнем родючості. А врожайність максимальною була за різних кліматичних умов на ґрунтах з середнім рівнем родючості.

В розрізі варіантів врожайність також була різною. Найвищий приріст врожаю -49 ц/га відмічався у варіанті з гуматом натрію на ґрунтах середнього рівня родючості. Дещо нижчий приріст врожаю -39 ц/га спостерігався у варіанті з дітисаліциловою кислотою і найменш ефективним виявився лактофол, який забезпечив приріст врожаю картоплі 20,3 ц/га в порівнянні з контролем. На ґрунтах з низьким рівнем родючості максимальний приріст врожаю забезпечив лактофол-43,7 ц/га тоді, як при застосуванні гумату натрію та дітисаліцилової кислоти він знаходився в межах 21-28 ц/га.

Співставивши дію біологічно активних речовин на біохімічний склад бульб картоплі можна відмітити стимулюючу дію гумату натрію та лактофолу, а на ґрунтах з низьким рівнем родючості ще й дітисаліцилової кислоти на вміст сухої речовини, крохмалю та зниження концентрації нітратів в бульбах.

Дані по вмісту крохмалю та сухої речовини в бульбах вказують на позитивну дію лактофолу на ґрунтах різного рівня родючості. Застосування дітисаліцилової кислоти забезпечило збільшення вмісту сухої речовини і крохмалю порівняно з контролем тільки на ґрунтах з низьким рівнем родючості.

Рис. 5 Ефективність біологічно активних речовин при різних рівнях родючості ґрунту

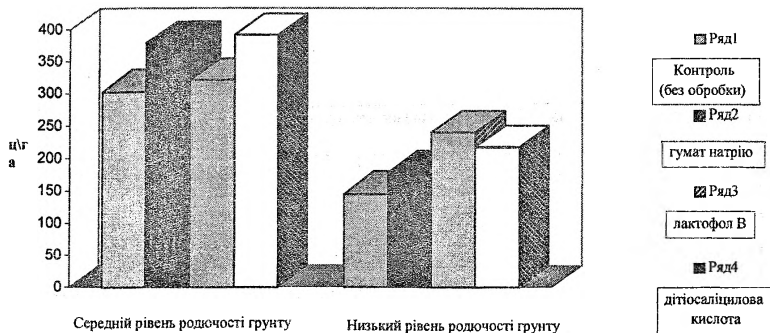
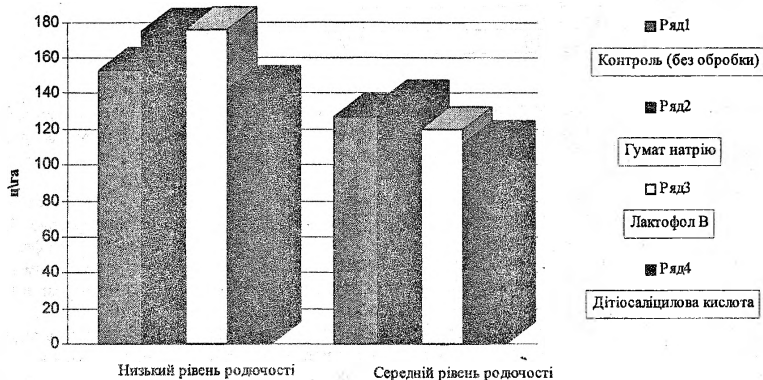

Рис. 6 Ефективність біологічно активних речовин на картоплі при різних рівнях родючості ґрунту

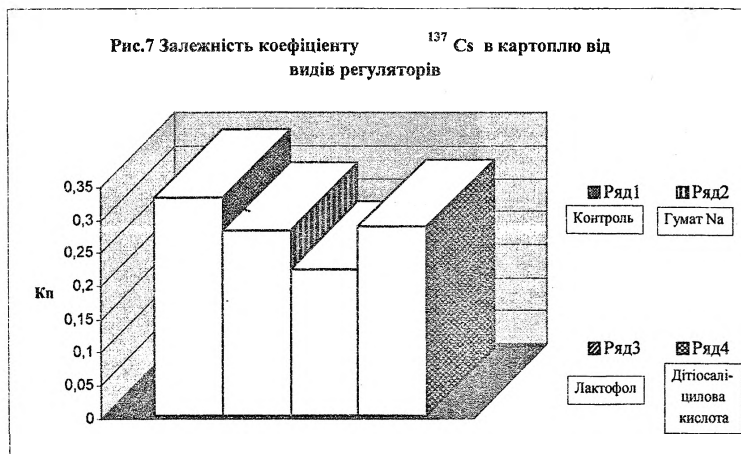

Одним із адекватних показників застосування БАР на ґрунтах з різним рівнем родючості є їх вплив на вихід поживних речовин.

Необхідно відзначити, що дія препаратів була аналогічною по варіантам, щодо виходу крохмалю з 1 га так і сухої речовини. У всіх варіантах вихід був вищий ніж на контролі. Збереглась в цьому також тенденція щодо дії препаратів на різних рівнях родючості ґрунту.

Втім найвищий вихід сухої речовини і крохмалю відмічений при застосуванні лактофолу на ґрунтах з середнім рівнем родючості, а на ґрунтах з низьким рівнем більш ефективною була дітїосаліцилова кислота.

Застосування БАР сприяє не тільки підвищенню врожаю та якості бульб, а ще й зменшує надходження радіоцезію в рослини. Так, встановлено, що позакоренева обробка картоплі гуматом натрію, лактофолом, дігіосаліциловою кислотою сприяла зниженню КП (коефіцієнта переходу) ^{137}Cs на 4-16% в

1996 році і 5-35% в 1997 році (рис. 7). *БАР - біологічно активні речовини

ВИСНОВКИ

1. Застосування амофоспреципітатів сприяє закріпленню в ґрунті обмінного цезію у досліді з однорічними травами (до 76% від початкового вмісту) і в досліді з картоплею (60%).
2. Комплексне суспензійне добриво лактофол-В ефективно діє на зниження коефіцієнта накопичення ^{137}Cs на всіх дослідних культурах. Позакореневе підживлення рослин лактофолом забезпечило підвищення врожаю даних культур на 14%.
3. Біологічно активні речовини достатньо ефективні для підвищення врожайності картоплі на ґрунтах з різним рівнем родючості. На ґрунтах з низьким рівнем родючості приріст врожаю становив 20,7 - 43 ц/га, а з середнім - 20,3 - 49 ц/га.
4. Застосування БАР зумовило зниження коефіцієнта переходу ^{137}Cs з ґрунту в бульби картоплі на 6-22%.

Славов Володимир Петрович - доктор сільськогосподарських наук, професор, член.-кор. УААН

Наукові інтереси:

- різнопланові дослідження екологічного, економічного та загально наукового спрямування.

Євтушок Іван Мусійович - кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник сільськогосподарської дослідної станції Державної агроекологічної академії України.

Наукові інтереси:

- застосування агрохімічних засобів, як один із способів зниження рівнів радіоактивного забруднення с.г. угідь;
- технологія заготівлі та зберігання кормів в умовах радіоактивного забруднення;

Зінченко Володимир Олександрович - кандидат сільськогосподарських наук , доцент, старший науковий співробітник сільськогосподарської дослідної станції Державної агроекологічної академії України.

Наукові інтереси:

- вплив факторів родючості ґрунту на урожайність і міграцію важких металів, радіонуклідів в системі ґрунт -рослина;
- дослідження впливу БАР на урожайність та екологічну чистоту с.-г. культур.

Деребон Ігор Юрійович - молодший науковий співробітник сільськогосподарської дослідної станції Державної агроекологічної академії України.

Наукові інтереси:

- застосування різноманітних засобів для зниження рівнів радіоактивного забруднення с.г .угідь.